

УДК 001.8:378.22

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/23.166378>**Ірина ОЛІЙНИК,***orcid.org/0000-0002-1749-1518**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри педагогіки та психології**ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»**(Дніпро, Україна) iv_oliyuk@ukr.net*

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ АСПІРАНТУРИ

У статті акцентовано на значенні педагогічної практики та її ролі у формуванні дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії.

Визначено мету, завдання та функції педагогічної практики, що сприяють формуванню дослідницької компетентності; виділено етапи проходження педагогічної практики та зміст завдань аспірантів на кожному з них. Сформульовано очікувані результати та основні вимоги до процесу засвоєння програми педагогічної практики майбутніми докторами філософії в умовах аспірантури.

Ключові слова: педагогічна практика, дослідницька компетентність, доктор філософії, аспірантура.

Iryna OLIYNIK,*PhD in Pedagogy,**Associate Professor at the Department of Pedagogy**and Psychology in Alfred Nobel University**(Dnipro, Ukraine) iv_oliyuk@ukr.net*

THE ROLE OF STUDENT TEACHING IN FORMATION OF RESEARCH COMPETENCE OF FUTURE DOCTORS OF PHILOSOPHY IN THE CONDITIONS OF THE POSTGRADUATE STUDY

In the conditions of activity orientation of vocational training of future doctors of philosophy student teaching acts as the leading component in the system of formation of professional skill of pedagogical shots.

In article it is accented that the value of student teaching as one of basic elements of vocational training of future doctors of philosophy is very important because she provides gradual mastering applicants skills of the main functional directions of future professional and research activity.

The purpose of student teaching we determine introductions by graduate students of skills of the teacher-researcher, mastering modern methods and technologies of work with scientific information, her analysis, synthesis, generalization, ability to work with scientific literature, abilities on stay and solutions of pedagogical problems with the purpose of use of these skills, abilities and qualities necessary in the course of implementation of professional activity.

It is determined that future doctors of philosophy upon termination of a postgraduate study have to carry out professional activity at the creative level, that is possess innovative methods and technologies of a research, to know new theories and to be able to interpret them, to critically comprehend development of the theory and practice, to own techniques of an independent research, to bring originality and creative approach in subject matters and so forth.

Are defined the complex nature of practice and the main directions of professional activity of future doctor of philosophy are characterized: teaching; organizational and educational; research.

Key words: student teaching, research competence, doctor of philosophy, postgraduate study.

Постановка проблеми. Модернізація системи вищої професійної освіти передбачає випереджаючий розвиток підготовки фахівців вищої кваліфікації за перспективними науковими напрямами. Розв'язання цього та ряду інших актуальних завдань у сфері підготовки здобувачів вищої освіти потребує розвитку системи діагностики діяльності аспірантури, удосконалення

підходів до вибору ключових факторів і критеріїв якості аспірантських програм.

Відомо, що педагогічна практика є одним із найбільш значимих і важливих етапів професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Метою зазначеного виду діяльності у межах аспірантури має стати не лише забезпечення зв'язку між науково-теоретичною та практичною підготовкою майбут-

ніх докторів філософії та набуття ними первинного досвіду професійної педагогічної діяльності, але й залучення здобувачів вищої освіти до самостійної науково-пошукової діяльності, що, у свою чергу, сприяє формуванню здібностей до творчого вивчення питань науки, умінню орієнтуватися в потоці наукової інформації та орієнтує на дослідницьку діяльність.

Аналіз досліджень. Питанню вивчення сутності та специфіки педагогічної практики присвячено чимало наукових доробок (С. Гончаренко, Н. Демидчук, Н. Казакова, Л. Хомич, Н. Яковець).

Проблема вдосконалення змісту та організації педагогічної практики у ВНЗ була предметом дослідження таких учених, як О. Абдулліна, С. Білоконний, І. Гринькова, Ю. Дацько, В. Євдокимов, Н. Загряжкіна, С. Кара, В. Ковальчук, М. Козій, Н. Казанішена, Г. Коджаспірова, Л. Кулікова, Л. Манчуленко, М. Степко, В. Олійник, А. Сбруєва, В. Сластьонін, Т. Стрітьєвич, Т. Троцько, В. Чепіков, І. Чорней та інші.

Впливу практики на формування особистості педагога присвячено наукові доробки Ф. Гоноволіна, О. Щербаківа, Е. Гришина, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, Л. Спіріна та інших дослідників.

Мета статті. Незважаючи на достатню кількість наукових праць із питання педагогічної практики, в науково-педагогічній літературі незначна увага приділяється педагогічній практиці аспірантів. Саме тому це зумовило необхідність дослідження зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Майбутні доктори філософії після закінчення аспірантури повинні здійснювати професійну діяльність на креативному рівні, тобто володіти інноваційними методами та технологіями дослідження, знати нові теорії та вміти інтерпретувати їх, критично осмислювати розвиток теорії та практики, володіти методиками незалежного дослідження, вносити оригінальність і творчий підхід у зміст навчальних дисциплін тощо.

Сукупність зазначених здібностей являє собою дослідницьку компетенцію, що має бути остаточно сформована в умовах аспірантури.

На сучасному етапі вища освіта в Україні являє собою динамічну систему, що постійно змінюється як в організаційному, так і у змістовому планах. Соціальне замовлення на фахівця сьогодні вимагає інноваційних підходів до його становлення, оскільки традиційні технології не дають змоги повною мірою забезпечити якість підготовки педагогічних кадрів, які б відрізнялися гнучкістю мислення, мобільністю, адаптивністю, наявністю креативного потенціалу тощо. Особли-

вий акцент у цьому контексті відводиться формуванню у фахівця дослідницької компетенції, що є важливим компонентом професійної майстерності майбутнього доктора філософії.

Дослідницьку компетенцію варто розглядати як один із базисних компонентів підготовки майбутніх докторів філософії, розвиток якого має відбуватися на всіх етапах навчання у двох аспектах:

- імпліцитно (вивчення навчальних дисциплін);
- апікально (як яскраво виражений компонент, що передбачає цілеспрямоване формування дослідницької компетенції).

У зв'язку з цим провідна роль має бути відведена педагогічній практиці, яка реалізується аспірантами протягом усього навчального процесу в декілька етапів, на кожному з яких формуються відповідні знання, уміння та навички.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії» педагогічна практика є обов'язковим складником індивідуального плану роботи аспірантів усіх форм навчання (незалежно від виконання ними педагогічної роботи на умовах сумісництва чи погодинної оплати) [2].

Метою педагогічної практики визначаємо набуття аспірантами навичок педагога-дослідника, оволодіння сучасними методами та технологіями роботи з науковою інформацією, її аналіз, синтез, узагальнення, уміння працювати з науковою літературою, здібностями щодо знаходження і вирішення педагогічних проблем із метою використання умінь і навичок, здібностей і якостей, необхідних у процесі здійснення професійної діяльності.

Педагогічна практика – тип виробничої практики, що безпосередньо орієнтована на професійну підготовку аспірантів до науково-педагогічної та науково-дослідницької діяльності, пов'язана з проведенням наукових досліджень, вирішенням науково-освітніх і наукових завдань, спрямована на формування універсальних, загальнопрофесійних і професійних компетенцій, необхідних для аналізу сучасних наукових досягнень, генерування нових ідей у процесі вирішення дослідницьких і практичних завдань, підготовки науково-кваліфікаційної роботи.

Педагогічна практика – необхідний складник професійної підготовки майбутнього викладача, який дає можливість для стимулювання внутрішнього потенціалу особистості й створює основу для формування власного стилю педагогічної діяльності [1, с. 244].

Основне призначення педагогічної практики полягає в тому, щоб служити джерелом знань про реальний навчальний процес, бути наочною ілюстрацією теоретичних положень, створювати на практиці умови для самостійного застосування придбаних знань і сприяти формуванню професійних педагогічних умінь і навичок, бути елементом пізнання сутності педагогічної діяльності [3].

Педагогічна практика має комплексний характер і передбачає забезпечення фахової діяльності майбутнього доктора філософії за такими **напрями роботи**:

1) **викладацький** – підготовка аспіранта до викладання базових, професійно-орієнтованих дисциплін зі спеціальності та оволодіння методами їх викладання в закладах вищої освіти;

2) **організаційно-виховний** – підготовка майбутнього доктора філософії до організації виховної роботи в академічній групі (на посаді тьютора академічної групи);

3) **науково-дослідний** – підготовка аспіранта до науково-дослідної роботи.

Програма педагогічної практики передбачає розвиток наукових навичок аспірантів, які можуть бути використані в майбутній професійній діяльності викладача, асистента, наукового співробітника у вищих навчальних закладах. Під час практики аспіранти набувають умінь і навичок організації та здійснення наукових досліджень, які використовують у процесі виконання кваліфікаційних робіт.

В умовах реалізації освітньо-наукової програми підготовки науково-педагогічних кадрів в аспірантурі зі спеціальності 015 «Професійна освіта» передбачається педагогічна практика з метою оволодіння аспірантами сучасними методами, формами та засобами навчання, формування в них на базі одержаних у закладі вищої освіти знань із базових психолого-педагогічних дисциплін, професійних навичок і вмінь для вирішення конкретних навчально-виховних завдань в умовах реального педагогічного процесу, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності. Педагогічна практика аспірантів реалізується на кафедрі педагогіки та психології університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро) й у закладах вищої освіти, які є партнерами кафедри з освітньо-наукової діяльності, та є обов'язковою для професійної підготовки фахівців.

Вид практики, форма й терміни її проведення обираються для кожного аспіранта індивідуально за погодженням із науковим керівником і завідувачем кафедри, що реалізує підготовку майбутнього

доктора філософії, а також вказуються в його індивідуальному плані роботи.

Педагогічна практика майбутніх докторів філософії виконує системоутворюючу роль у загально-професійній підготовці здобувачів вищої освіти, дає змогу майбутнім докторам філософії успішно виконувати основні педагогічні функції відповідно до сучасних вимог до особистості викладача.

Практика є одним із найбільш складних і багатоаспектних видів навчальної діяльності аспірантів, оскільки діяльність майбутніх докторів філософії в цей період є аналогом професійної діяльності викладача, адекватна її змісту і структурі та організована в реальних умовах закладу вищої освіти.

Педагогічна практика майбутніх докторів філософії виконує певні взаємообумовлені функції, а саме:

– адаптаційну (проявляється в тому, що аспірант не лише знайомиться з видами навчальних занять, методами, прийомами та формами організації навчального процесу у ЗВО, але й звикає, пристосовується до режиму викладача, починає орієнтуватися в системі відносин, цінностей, традицій вищого навчального закладу; усвідомлює всі тонкощі організації науково-педагогічної діяльності);

– дидактичну (передбачає перевірку теоретичних знань на практиці; формування основних педагогічних умінь і навичок, розвиток педагогічної свідомості, що в площині ідеальних уявлень переходять у систему реальних установок і поглядів майбутнього доктора філософії);

– розвиваючу (полягає в тому, що під час практики розвиваються педагогічні здібності аспірантів, формуються компенсаторні вміння, якщо якісь педагогічні здібності розвинені недостатньо; відбувається розвиток в особистісному, професійному, науково-дослідному аспектах);

– діагностично-прогностичну (під час практики аспірант може оцінити свій емоційний стан у процесі комунікативної взаємодії зі студентами, колегами, викладачами; реальні умови педагогічної діяльності сприяють формуванню професійних якостей майбутнього доктора філософії і науковця);

– рефлексивну (практика сприяє запуску рефлексивних процесів, будь-яке ускладнення, зупинка в процесі діяльності сприяє аналізу й пошуку шляхів подолання труднощів як можливість продовження діяльності в розвиненій, удосконаленій формі; формуються три вихідні складові структури рефлексії: дослідницька (відповідає за реконструкцію ситуації), критична (виявляє причину ускладнення), нормована (генерує рішення, створює новий спосіб діяльності).

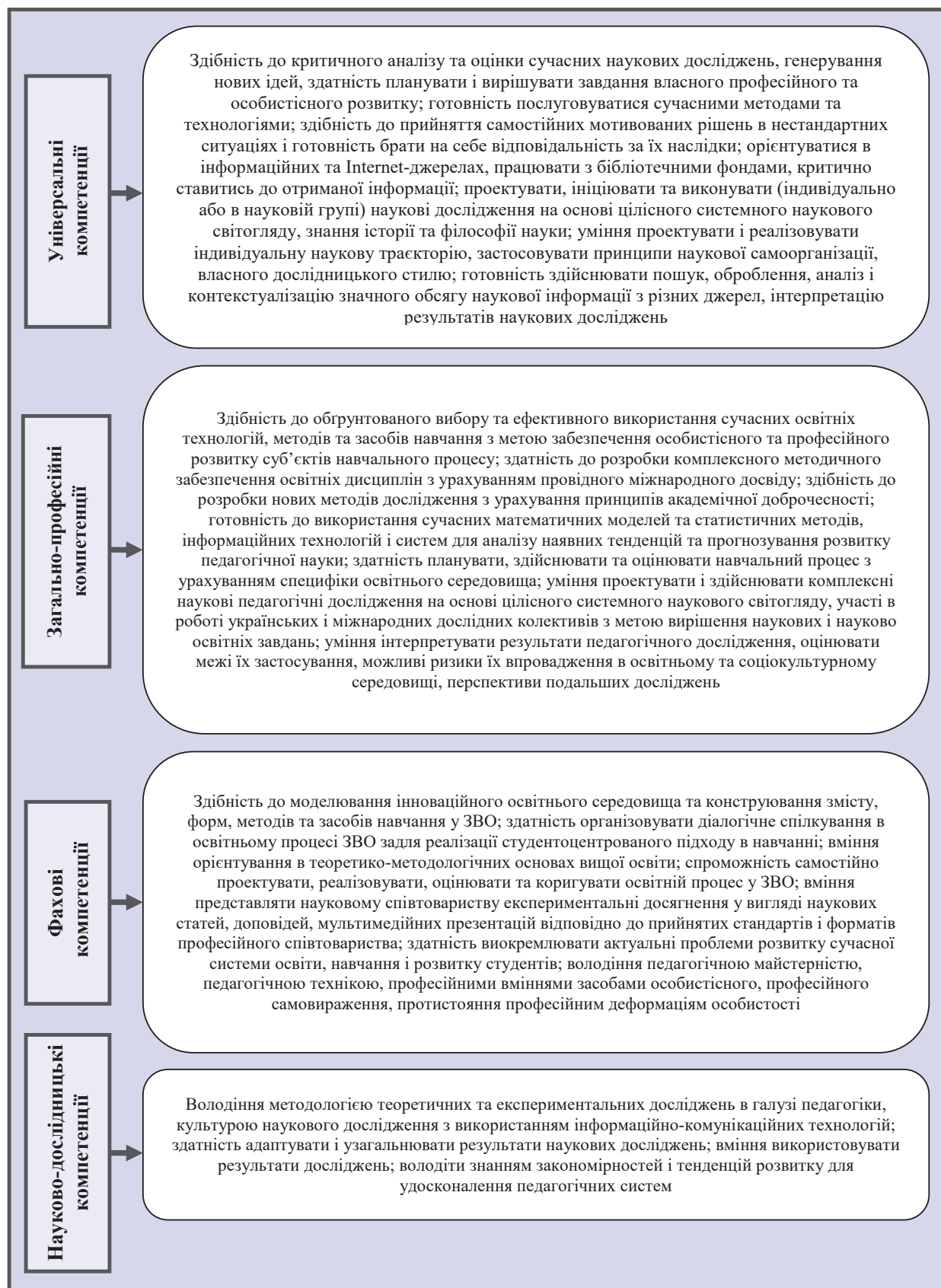

Рис. 1. Вимоги до результатів засвоєння та виконання програми педагогічної практики

Під час педагогічної практики майбутні доктори філософії повинні оволодіти універсальними, загальнопрофесійними, фаховими та науково-дослідницькими компетенціями (рис. 1).

Варто зазначити, що дослідницький аспект є надзвичайно важливим складником педагогічної практики з огляду на проблему нашого дослідження, саме тому робота майбутніх докторів філософії в період практики здійснюється відповідно до логіки роботи над кваліфікаційним дослідженням (вибір теми, визначення проблемного поля, об'єкта, предмета дослідження; формулювання мети і завдань дослідження; теоретичний аналіз літературних джерел із зазначеної проблеми; формулювання гіпотез, визначення бази проведення дослідження; підбір комплексу методів дослідження; проведення констатуючого експерименту; аналіз експериментальних даних та оформлення результатів дослідження).

Результати проходження практики майбутніми докторами філософії обговорюються під час науково-методичних семінарів і засідань кафедри педагогіки та психології під час проведення проміжної атестації.

Звітна документація за результатами проходження практики має містити такі елементи: 1) щоденник практики з позначками про виконання кожного виду роботи та оцінку за підписом керівника практики та викладача-консультанта; 2) конспекти лекцій з рецензією викладача-консультанта; 3) конспект семінарського (практичного) заняття з рецензією викладача-консультанта; 4) письмовий аналіз лекції та семінарського (практичного) заняття, проведених іншими аспірантами; 5) копія (або вихідні дані) опублікованих тез відповідно до доповіді за темою кваліфікаційного дослідження; 6) копія (або вихідні дані) наукової статті, опублікованої у фаховому виданні; 7) портфоліо; 8) дослідницький проект за темою дослідження; 9) письмовий аналіз 3 наукових статей інших авторів, що стосуються теми дослідження; 10) розгорнута бібліографія з короткими анотаціями з теми дослідження.

Під час педагогічної практики майбутні доктори філософії мають оволодіти знаннями, уміннями та навичками в чотирьох основних аспектах: проблемно-аналітичному, теоретико-гносеологічному, методологічному та дослідницькому (рис. 2).

Сучасна освітня парадигма, вимоги до реалізації освітніх програм, що постійно оновлюються, до професійних якостей викладачів закладів вищої освіти детермінують необхідність здійснення якісно нового підходу до організації педагогічної практики.

Провідна ідея проведення педагогічної практики, що повинна забезпечити ефективність її змісту та організації, полягає у формуванні у майбутніх докторів філософії технологічних умінь, пов'язаних із професійною діяльністю, зокрема проєктувальної, організаційної, пошуково-дослідницької функцій.

Особливістю практики майбутніх докторів філософії є реалізація наукового, дослідницького та педагогічного складників, кожен з яких має бути висвітлений у змісті практики та звітній документації аспіранта.

Під час проходження педагогічної практики аспіранти вивчають основи організації навчально-методичної роботи в закладі вищої освіти, знайомляться із сучасними методами організації освітнього процесу, змістом та особливостями педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу, оволодівають навичками проведення окремих видів занять, набувають досвіду суб'єкт-суб'єктної взаємодії зі студентами та колегами.

Педагогічна практика покликана допомогти аспірантам сформуванню методичну рефлексію в умовах природного педагогічного процесу, коли предметом аналізу для майбутнього доктора філософії стають засоби, методи, технології власної педагогічної діяльності, процес генерування та прийняття педагогічних рішень.

Під час проходження практики аспірант має визначити, яких помилок припустився через нестачу професійних знань і умінь (вміння відбору й структурування й візуалізації навчального матеріалу, вміння активізувати студентів, організувати їхню самостійну діяльність, варіювати методи та технології в процесі викладання дисциплін тощо), а які зумовлені його особистісними якостями (способи взаємодії, рівень емпатії, стиль спілкування, емоційність тощо). Безумовно, педагогічна практика повинна сприяти професійному та особистісному розвитку аспіранта, зокрема формуванню готовності до дослідницької діяльності.

Висновки. Отже, педагогічна практика є невіддільним складником підготовки та становлення висококваліфікованих, креативних майбутніх докторів філософії, які володіють професійною компетентністю, високою педагогічною культурою, готових до здійснення науково-дослідницької діяльності в індивідуальному стилі, творчих пошуків, професійної самоосвіти й саморозвитку.

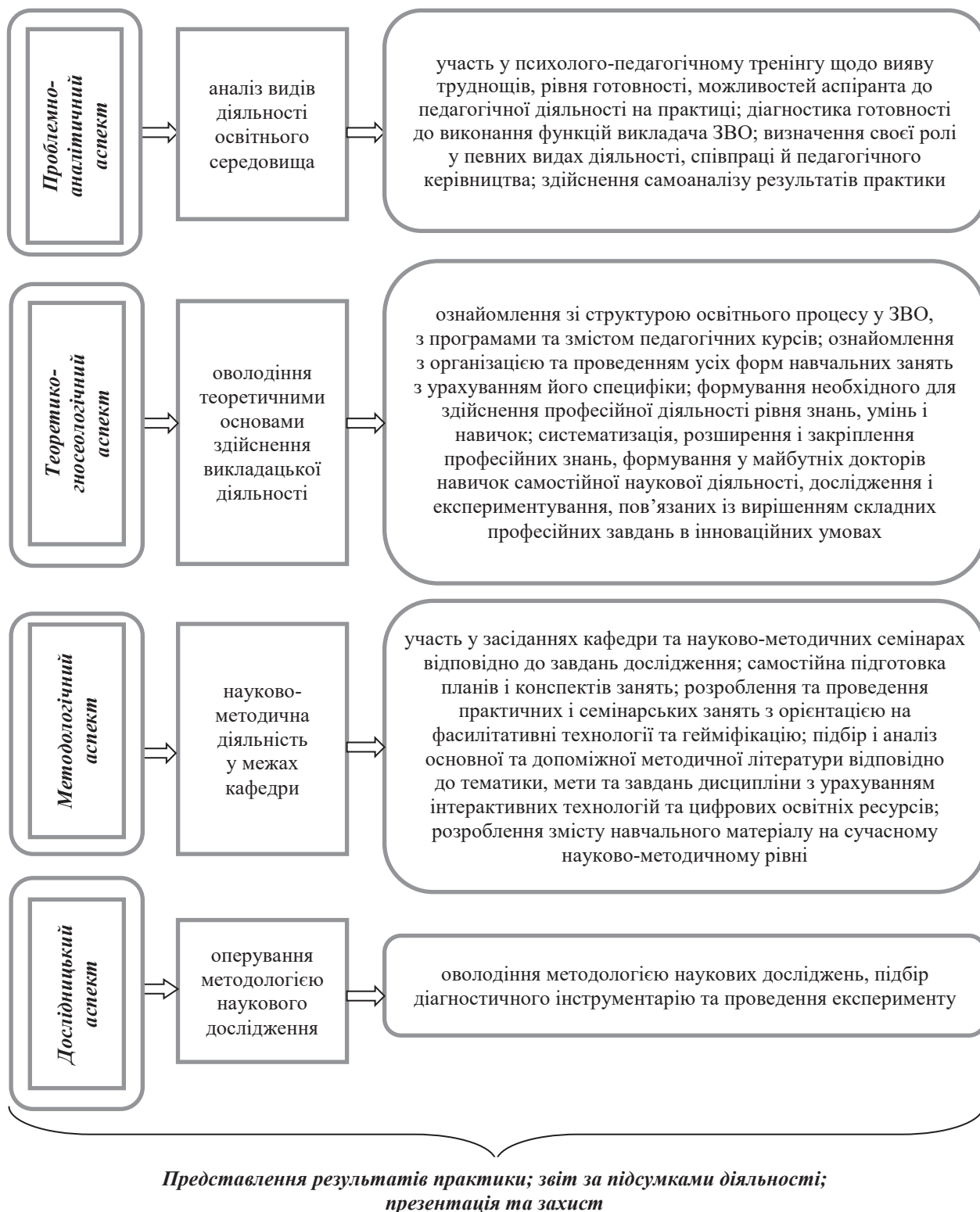

Рис. 2. Основні аспекти в структурі педагогічної практики

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б. Педагогічна практика аспірантів – передумова становлення особистості викладача. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/4058...4.pdf>.
2. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії Кабінет Міністрів України; постанова, Положення від 23 березня 2016 р. № 261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF>.
3. Department for Education // News, 1994. Circ. 240/94, 5 October.

REFERENCES

1. Kaiddalova L. H. & Shchokina N. B. Pedagogichna praktyka aspirantiv – peredumova stanovlennia osobystosti vykladacha [Postgraduate pedagogical practice is a prerequisite for the formation of a teacher's personality]. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/4058...4.pdf> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia poriadku pidhotovky vykladachiv vyshchoi osvity stupenia doktora filosofii (2016). [On Approval of the Procedure for Preparing Graduates of the Higher Education Degree in the Doctor of Philosophy]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine], No 261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF> [in Ukrainian].
3. Department for Education (1994). News, circ. 240/94/.